

حقوق سلامت (Health Law) از شاخه‌های مهم علم حقوق و یکی از حوزه‌های وسیع علوم میان‌رشته‌ای است که با ادغام دانش‌های مرتبط در شاخه‌های حقوق، اخلاق، پزشکی و سیاست‌گذاری، دربرگیرنده قواعد حقوقی حاکم بر سلامت فرد و جامعه و به‌طور کلی نظام سلامت می‌باشد. تمام بخش‌های مرتبط با نظام سلامت، یعنی تأمین‌کنندگان و ارائه‌دهندگان خدمات و کالاهای مراقبت سلامت، سازندگان، خریداران، عرضه‌کنندگان، توزیع‌کنندگان، بیمه‌گران، بیماران، شرکت‌های تولیدکننده محصولات سلامت‌محور، محققان مطالعات بالینی، موضوع‌های مورد مطالعه حقوق سلامت هستند. به دیگر سخن، حقوق سلامت شامل قواعد عمومی است که می‌تواند بر حفظ و مراقبت از سلامت تأثیرگذار باشد، مانند حقوق صنفی و مالیاتی، حقوق محیط‌زیست، حقوق مسئولیت مدنی، حقوق اخلاق زیستی، حقوق اساسی، حقوق خانواده، حقوق کودکان، حقوق سالمندان، حقوق اداری، حقوق مالکیت معنوی، حقوق تأمین اجتماعی، حقوق بین‌الملل، حقوق بشر و حقوق پزشکی.

بر این اساس، حقوق سلامت مفهومی عام است که گاهی آن را در قالب حوزه‌های دارای هم‌پوشانی اما متمایز از حیث مطالعاتی چون قوانین مراقبت‌های بهداشتی و درمانی، قوانین بهداشت عمومی و جمعیت، اخلاق زیستی و حقوق جهانی سلامت، دسته‌بندی نموده‌اند. از این منظر حقوق سلامت در ارتباط با قوانین و مقررات و رویه‌های حقوقی و حتی غیر حقوقی دارای الزام حرفه‌ای و اخلاقی در پهنه موضوعات مرتبط با عدالت در سلامت و توزیع امکانات در نظام سلامت، توجه به مسئولیت شاغلین حوزه درمان و حفظ حقوق آن‌ها، حقوق و تکالیف بیماران، محدوده کمی و کیفی آزمایش‌های نوین پزشکی و زیست پزشکی و مسائلی از این دست، نظم و نسج یافته است.

منابع، سطوح، شاخه‌ها و رویکردهای حقوق سلامت.

در پیرامند سطوح، شاخه‌ها و رویکردهای مختلف می‌توان حقوق سلامت را مورد تبیین، تحقیق و پژوهش قرار داد که به‌اختصار برخی از آن‌ها ذیلاً مورد اشاره قرار می‌گیرد:

۱. منابع (Sources): حقوق سلامت دربردارنده منابع متنوعی از حقوق بشر، حقوق اساسی، حقوق عمومی، حقوق بین‌الملل، حقوق زیست‌فناوری، حقوق اداری، حقوق بیمه، حقوق مالیات، حقوق مالکیت، حقوق قراردادهای حقوق مدنی (حریم خصوصی و رازداری) و مهم‌تر از همه حقوق پزشکی است.

۲- سطوح (Levels): قوانین و مقررات مربوط به سلامت به سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی اختصاص داشته و به‌صورت تطبیقی می‌توانند مورد تحقیق قرار گیرند و در این میان، مقایسه چارچوب‌های قانونی نظام سلامت کشورهای مختلف از اهمیتی دوچندان برخوردار است.

۳- شاخه‌ها (Branches): مباحث حقوق سلامت مضاف بر شاخه کلاسیک «حقوق پزشکی»، در شاخه‌های نوظهور نظیر حقوق دندان‌پزشکی، حقوق پیراپزشکی، حقوق پرستاری، حقوق مامایی، حقوق دارویی، حقوق ژنتیک، حقوق مراکز درمانی، حقوق تأمین اجتماعی و حقوق بیمه سلامت مطرح می‌گردد.

۴- رویکردها (Approach): چهار رویکرد پژوهشی در مطالعه حقوق سلامت وجود دارد که عبارتند از حق‌های بشری حوزه سلامت (Human Rights to Health Right) حقوق سلامت عمومی (Public Health Law) حقوق مراقبت سلامت (Healthcare Law)، حقوق اخلاق زیستی (Bioethics Law).

ارتباط حقوق سلامت با حقوق پزشکی.

باید اذعان داشت که حقوق سلامت، به رغم ارتباط تنگاتنگ با حقوق پزشکی و همپوشانی نسبی، دایره موضوعی خود را از مسئولیت مدنی و کیفری پزشک و رابطه میان پزشک و بیمار، وسعت داده، به بررسی کلیه قوانین و مقرراتی می‌پردازد که در حوزه سلامت وضع و به مورد اجرا گذاشته می‌شود؛ همچنین ارائه سیاست‌های راهبردی حقوقی موثر در مواجهه با چالش‌های عرصه سلامت جهت روشنایی بخشی به مسیر تقنین و قضا از جمله مباحث مورد مطالعه در این رشته است. در واقع، هرچند به‌طور تاریخی، پزشک در حوزه حقوق پزشکی در مرکز توجه مراقبت سلامت قرار داشته، اما امروزه با یک تغییر ماهیت مراقبت کلینیکی، شاهد اعطای آزادی عمل بیشتری به سایر متخصصان حرف پزشکی نظیر ماماها، دندان‌پزشکان، رادیولوژیست‌ها، پرستاران و... هستیم که این تغییر نسبتاً جدید و تدریجی بوده است، ضمن اینکه موضوعاتی نظیر مسائل حقوقی زیست‌محیطی و اقتصاد سلامت نیز به این حوزه نوین اضافه شده‌اند. حقوق سلامت در تمام بخش‌های نظام درمانی، از بیماران آسیب‌دیده تا پزشکانی که با بیمه قرارداد می‌بندند و از تولیدکنندگان دارو تا داروخانه‌ها و دانشگاه‌هایی که به تحقیقات بر روی موضوعات انسانی می‌پردازند، مطرح بوده و قواعد تنظیم‌کننده روابط مختلف در حوزه سلامت را تنظیم می‌کند؛ بنابراین حقوق پزشکی محدودتر از حقوق سلامت بوده، زیرا حقوق سلامت به مطالعه و بررسی و کنترل قانونی تمامی متخصصان مراقبت سلامت مربوط می‌شود و نه صرفاً به پزشکان، بنابراین، حقوق سلامت در مقام تبیین مجموعه قوانین و مقرراتی است که مستقیماً به مراقبت سلامت و اعمال کلی حقوق مدنی، کیفری و اداری در نظر گرفته شده برای تمهید حق بر سلامت مربوط می‌شود.

حقوق سلامت برخلاف رشته‌های مهم و اساسی حقوق نظیر حقوق عمومی، حقوق خصوصی، حقوق کیفری و حقوق بین‌الملل که پس از ایجاد، شاخه‌ها و گرایش‌های مختلفی از آن‌ها متصاعد و به وجود آمده‌اند زاییده فرزند خویش است. بدین معنی که پس از ایجاد رشته حقوق پزشکی در سال ۱۹۸۲ در کالج سلطنتی انگلیس و سپس بسط و گسترش آن در دانشگاه‌ها معتبر دنیا که درصدد برقراری نظم و انتظامی در رابطه بین پزشک و بیمار و حوزه‌های پیرامونی آن بوده است؛ حقوق سلامت در نتیجه توسعه حقوق پزشکی و گسترش دایره مطالعات آن به عرصه‌های حقوق عمومی، فلسفه حقوق و حقوق بشر پا به عرصه وجود نهاد و به مجموعه قواعد و مقرراتی اطلاق می‌شود که حاکم بر نظام سلامت است.

جنبش حقوق سلامت در ایران

در کشور ما حقوق سلامت به عنوان رشته ای ممتاز به ویژه طی سالیان اخیر مورد توجه جامعه علمی، دانشگاهی و پژوهشی قرار گرفته است. دکتر محمود عباسی، متخصص حقوق پزشکی از دانشگاه سوربن و پسادکتری (فلوشیپ) اخلاق زیستی، از جمله اشخاصی است که به عنوان بانی این حوزه، فعالیت های عدیده ای در چارچوب تألیف و ترجمه کتاب، راه اندازی نشریات، تدوین مقالات پژوهشی، برگزاری رویدادهای علمی، راهنمایی و مشاوره و داوری پایان نامه های مرتبط با حوزه سلامت و اقدامات نهادی در عرصه حقوق سلامت به انجام رسانیده و نقش برجسته ای در شناسایی و تکوین این رشته به عنوان شاخه ای علمی در چارچوب نظام حقوقی ایران ایفا نموده است. از جمله فعالیت های صورت گرفته در این زمینه می توان به موارد ذیل اشاره داشت.

- راه اندازی اولین دپارتمان حقوق سلامت در سال ۱۳۹۱؛
- ایجاد مرکز پژوهشی اخلاق زیستی و حقوق سلامت و پژوهشکده حقوق سلامت؛
- راه اندازی و مدیریت باشگاه ملی حقوق سلامت یونسکو ایران؛
- ایجاد کرسی حقوق سلامت در چارچوب اندیشکده بین المللی کرامت انسانی؛
- برگزاری بیش از پنجاه دوره آموزشی و مدرسه فصلی حقوق سلامت؛
- برگزاری دو کنگره بین المللی حقوق سلامت در سال های ۱۳۹۶ و ۱۴۰۲ و ده ها کارگاه و همایش در حیطه حقوق سلامت؛
- تهیه و تنظیم برنامه و کریکولوم دوره Ph.D. حقوق سلامت در سال ۱۳۹۱؛
- تألیف و ترجمه و مدیریت انتشار دوره پانزده جلدی حقوق سلامت؛
- تألیف و انتشار مجموعه کامل محشای قوانین و مقررات نظام سلامت در سه جلد؛
- راه اندازی مجله علمی تخصصی حقوق سلامت (ارگان رسمی پژوهشکده حقوق سلامت، زیر نظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری)؛
- راه اندازی و مدیریت فصلنامه علمی پژوهشی انگلیسی زبان اخلاق زیستی و حقوق سلامت (Bioethics And Health Law Journal- BHL) از سال ۱۳۹۵.^۱

---

^۱ - مجله حقوق سلامت، دوره یک، شماره یک، سخن سردبیر.